

مروری بر نشر نوین تفحات الانس جامی در تاجیکستان

نورعلی نورزاد

مدیر گروه ادبیات فارسی دانشگاه دولتی خجند تاجیکستان
 nurali74@mail.ru

توضیح اصطلاح خاص اهل نظر به ثبوت می‌رساند. به تأکید عبدالرحمان جامی، هرچند قسمت بزرگی از مطالب بخش اساسی کتاب نفحات برگرفته از طبقات الصوفیة خواجه عبدالله انصاری می‌باشد، اما علاوه بر این افزوده‌های فزونی در اثر این نویسنده صوفی مشرب پیرو طریقت نقشبندی راجع به ارکان و اصالت تعلیمات تصوف و مسائل نظری و عملی عرفانی، این‌چنین روزگار شگفت‌انگیز و کرامات و اقوال و اطوار صوفیان فراوانی در کتاب خویش با سبک شیوا و جذاب خود نقل کرده، که مجموعاً تعداد افراد مذکور در کتاب را ۶۴۵ نفر گفته‌اند، که از جمله آن‌ها ۳۴ نفرشان را زنان صوفی تشکیل می‌دهند. افزوده بر این، پژوهشگران آثار جامی، ضمن تعیین سرچشمه‌های تألیف این کتاب ماندگار، توسط مطالعه متن آن ۵۲ اثر دیگر را نیز برشمرده‌اند، که مولانای جامی ضمن تألیف نفحات از آنان مستفید شده است. از سوی دیگر، بنا به اطلاع منابع ادبی و تذکره‌ها اصل توجه مولانا جامی به نگارش این تذکره عرفانی هم پیوند بر آن داشته، که در ایام چهل سالگی با جریان نقشبندیه ارتباط پیدا می‌کند و محصول ملاقات و همنشینی‌هایش با یکی از پیشوایان این مسلک عرفانی سعدالدین کاشغری در شهر سمرقند مهم‌ترین عامل ورود جامی به این مشرب صوفیانه معروف و منتشر در فرارودان گردیده، در کوتاه‌ترین فرصت خود شاعر نیز به عنوان یکی از پیشروان طریقت نقشبندی در این قلمرو زبان فارسی و تصوف اسلامی معروفیت تمام کسب می‌کند. به این وجه است که در کنار هدایت‌های فراوانی از جانب عبدالرحمان جامی و سهم مؤثر در رواج تصوف نظر در این منطقه او به تألیف این اثر معتبر هم اقدام می‌کند که واقعاً در گستره ادبیات فارسی بعد از او به حضور مذاکیر فراوانی چه در سرزمین فرارودان و چه قلمرو شبه قاره باعث می‌شود. در رابطه به این مقام پرنفوذ نفحات جامی دانشمند صاحب‌نام ایرانی که در تصحیح و نشر متن کتاب مذکور در جمهوری اسلامی ایران اقدام نموده‌اند، محمود عابدی نیز نگاشته است: و یگانه مرجعی است، که از همان روز تألیف پیوسته مورد اقبال و محل مراجعه مؤلفان و محققان بوده است، چنان‌که کمتر کتابی

چندی قبل به همت کتابخانه ملی جمهوری تاجیکستان و پشتیبانی مالی سفارت جمهوری اسلامی ایران به استقبال از ششصد سالگی شاعر، حکیم و فیلسوف بزرگ فارسی عبدالرحمان جامی، نثر مهم و معروف عرفانی او نفحات الانس از طریق انتشارات پیوند در شهر دوشنبه تاجیکستان منتشر شد. تهیه کتاب مذکور از جانب دو تن از اساتید دانشگاه دولتی خجند تاجیکستان، دکتر معتبر عاقل‌اوا و دکتر بهرام میرسعیداف، و زیر نظر آکادمیسین ناصرجان سلیم‌اف، رئیس کتابخانه ملی جمهوری تاجیکستان، انجام شده است و نیز بر آن سرسخن و توضیحات و لغات و فهاری افزوده‌اند.

مسلم است که کتاب نفحات الانس عبدالرحمان جامی در تاریخ نثر عرفانی فارسی به عنوان تذکره معتبری جایگاه و مقام شامخی کسب نموده است. هرچند تعداد کثیر آثار مولانا جامی را مثنوی‌های اخلاقی و عرفانی و عشقی، دیوان‌های غزل و رباعی فراهم آورده، شخصیت او را چون شاعر صاحب‌نظر و صوفی مشرب معرفی کرده‌اند، اما حضور کتاب جاویدانه نفحات و در کنار آن بهارستان و چند رسایلی دیگر در علوم بدیع و عروض به نقش و مقام شایسته او در گسترش نثر فارسی در عهد خویش تأکید می‌نماید. به‌خصوص، سبک و شیوه نگارش جالب نفحات هنر نویسندگی جامی را در شرح و تفسیر مسائل نظری و عملی صوفیانه و رمز و راز اسرار حق، این‌چنین کاربرد و

امتیازهای چاپ جدید نفحات الانس، شرحی است که عبدالغفور لاری برای پسر عبدالرحمان جامی ضیاءالدین یوسف در سال ۱۵۰۶ نوشته و بر متن کتاب نفحات الانس الحاق شده است. این شرح به کار بازخوانی متن اصلی کتاب و توضیح برخی از واژه‌های خاص نثر صوفیه نیز کمک می‌کند.

بر نشر جدید کتاب ارزشمند عبدالرحمان جامی، که اکنون در تاجیکستان انجام شد، سفیر اسبق جمهوری اسلامی ایران در تاجیکستان، دکتر علی اصغر شعر دوست، نیز یادداشتی به قلم آورده و نشر این اثر بزرگ را عاملی مهم در گسترش همکاری‌های سفارت جمهوری اسلامی ایران با نهادهای فرهنگی تاجیکستان در امور نشر آثار و گنجینه‌های فرهنگی و میراث مشترک فارسی زبانان جهان دانسته است.

حال این کتاب مفسر اسرار الهی و رموز جاویدانه‌ها در تاجیکستان به نخستین بار با همت این دانشوران متذکره به زیور طبع آراسته شده است، خود یک اقدام شایان اهل تحقیق این سرزمین دیرین زبان فارسی در معرفی و تأمین بیشتر دسترسی جامعه کشور به متون اصلی ادبی و عرفانی محسوب می‌شود. شایسته تذکر است، که در تاجیکستان تا نشر این کتاب چندی دیگر از مهم‌ترین متون مثنوی و منظوم عرفانی، چون تذکرة الاولیای عطار نیشابوری، کشف المحجوب هجویری، فیه مافیة مولای بلخی، مثنوی‌های حدیقه سنایی غزنوی، منطق الطیر و الهی نامه عطار نیشابوری، مثنوی معنوی جلال‌الدین رومی و امثال این منتشر شده‌اند و این امر خود گواه آن است که امروز روندهای تازه تصحیح متن آثار ادبی و عرفانی در این قلمرو زبان فارسی با استفاده از ذخایر کتابخانه و پژوهشگاه‌های خود کشور تحولات تازه‌ای را پس سر می‌کند و این امر ما اطمینان می‌بخشد، که متن‌شناسی آثار پیشین در کوتاه‌ترین فرصت در تاجیکستان بهترین نسخه‌ها را کشف و معرفی و برای کلیه مریدان ادبیات بی‌نظیر فارسی منظور خواهد نمود.

را پس از آن می‌توان سراغ کرد که از آن تأثیر نگرفته باشد. کاری که استادان دانشگاه دولتی خجند در امر تهیه این کتاب معتبر انجام دادند، واقعاً کوشش نخستین در نشر مکمل این تذکرة پرارزش در تاجیکستان محسوب می‌شود، زیرا قبل از نشر این کتاب در سال ۱۹۹۰ م با ابتکار دانشمندان تاجیک علی محمدی‌اف و اسرار رحمان‌اف تنها گزیده نفحات به دست چاپ رسیده بود، اما آنچه قابل ملاحظه و تأکید است، در پیشگفتار این گزیده پژوهشگر تاجیک علی محمدی‌اف راجع به نسخه‌شناسی نفحات در تاجیکستان اظهار نظر نموده است که در نشر جدید مرتباً کتاب توسط معرفی این نسخ به اصل آن‌ها دست یافته، ضمن کار خویش از چندی آنان مستفید شده‌اند. از این رو، کار انجام‌داده این اساتید دانشگاه دولتی خجند، که بر اساس دو نسخه خطی و دو نشر چاپی کتاب صورت گرفته است، نخستین نشر مکمل نفحات عبدالرحمان جامی در تاجیکستان به شمار می‌آید، که بر آن البته فهرست اشخاص و اماکن، لغات و نکات دیگری افزوده‌اند.

آن‌گونه که تهیه‌کنندگان متن در مقدمه کتاب تذکر داده‌اند، برای آماده‌سازی متن این تذکرة عرفانی، از نسخه چاپ شده کتاب مزبور، که به کوشش دانشمند معروف ایرانی دکتر محمود عابدی در سال ۱۳۸۶ در ایران منتشر گردیده است، کمک گرفته‌اند؛ اما با این همه در جریان کار از دو نسخه خطی محفوظ در کتابخانه ملی تاجیکستان با شماره ۱۲۱۰، که کتابت آن در سال ۹۱۱ ق (۱۵۰۶ م) انجام شده، و همچنین نسخه خطی محفوظ در مخزن دستنویس‌های انستیتوی شرق‌شناسی و میراث خطی آکادمی علوم جمهوری تاجیکستان با شماره ۴۵۳، که به قلم دوست محمدبن سلطان محمدنام کاتب در تاریخ ۲۵ جماد الاول سال ۹۳۶ کتابت شده، استفاده شده است. علل اصلی توجه تهیه‌کنندگان کتاب بر این دو نسخ خطی آن بوده، که هر دو هم نزدیک بر ایام زندگی مؤلف اثر مکتوب شده‌اند.

افزون بر این، اساتید دانشگاه دولتی خجند ضمن تهیه متن کتاب از یک نسخه چاپی تاشکند که در سال ۱۹۱۵ در این شهر به زیور طبع آراسته شده، نیز بهره گرفته‌اند. از